

O'ZBEK VA INGLIZ XALQ MAQOLLARINING O'XSHASHLIGI

Shermamatova Sevara O'ktamjon qizi

FarDU Ingliz tili va adabiyoti fakulteti o'qituvchisi

Abdusalimova Shoxsanam Olimjon qizi

FarDU Ingliz tili va adabiyoti fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ingliz va o'zbek xalq maqollarining o'rtasidagi o'xshashliklar haqida so'z boradi. Maqolada maqollarning bizning kundalik hayotimizda tutgan o'rni va ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirib o'tilgan. Ingliz xalq maqollarining ma'nosi va o'zbek xalq maqollari orasidagi ekvivalenti keltirib o'tilgan. Ushbu maqolada vatan, do'stlik va sadoqat haqidagi maqollar misol qilib olingan.

Kalit so'zlar: maqol, vatan, millat, xalq, qadriyat, do'stlik, sadoqat, o'xshashlik.

Kirish

O'zbek tili imkoniyatlari keng bo'lgan til. Tilning qimmatini uning tarixi va xususiyatlari orqali belgilanadi. Shuningdek, maqollar ham tilning xususiyatlarini ya'ni, tilning boyligini, bo'yoqdorligini o'zida namoyon etadi. Shu o'rinda birinchi Prezidentimiz Islom Abdug'aniyevich Karimovning quyidagi ta'riflarini yodga olish joiz hisoblanadi: "... o'zlikni anglash milliy ong va tafakkurning ifodasi, avlodlar o'rtasidagi ruhiy-ma'naviy bog'liqlik til orqali namoyon bo'ladi. Jamiki ezgu fazilatlar inson qalbiga, avvalo, ona allasi ona tilining betakror jozibasi bilan singadi. Ona tili bu millatning ruhidir"¹. Adabiyotni o'rganish, anglash, tahlil qilish yoshlar tarbiyasida katta ahamiyatga ega. Uning tilining ravon bo'lishida, so'z boyligining oshishida, fikrlash doirasining kengayishida, ma'naviy dunyoqarashining kengayishida muhim rol o'ynaydi.

Har bir millatning o'ziga xos o'z qadriyatlari va urf-odatlar mavjud. Shuningdek, maqollar ham millatning o'ziga xos qadriyati hisoblanadi. Dunyoda hech bir millat maqol, naql va matallarsiz bo'lmaydi. Bularsiz uning xalq og'zaki ijodi ham rivojlanmaydi. Xalq og'zaki ijodini o'rganish bugungi kunda juda ham muhim ahamiyatga ega. Maqollar og'zaki ijodning eng faol, eng ko'p tarqalgan va eng ko'p foydalaniladigan janri hisoblanadi. Maqollar o'z millatining milliy qadriyatlari, madaniyati, an'analari, urf-odatlar va xususiyatlarini o'zida aks ettirishi bilan ajralib turadi. Xalq o'zining hayotiy tajribalari asosida yuzagan kelgan fikrlarini, qarashlarini, ya'ni, xulosalarini, mulohazalarini qisqacha qilib maqollar orqali ifodalab bergan. Mavzu jihatdan olib qaraydigan bo'lsak, o'zbek xalq maqollari juda ham xilma-xil va rang-barangdir. O'zbek xalq og'zaki ijodi namunasi hisoblangan maqollarda nazar tashlaydigan bo'lsak, har bir mavzuga doir maqollarni topishimiz mumkin. Maqollar xalqning, xalq og'zaki ijodining avloddan-avlodga o'tib kelayotgan boy ma'naviy me'rosi hisoblanadi. Maqollar nafaqat milliy qadriyatlar, urf-odatlar, balki xalqning o'zligini ko'rsatishi, xalqning tarixini ham aks ettirishi bilan insonlar hayotidagi o'rni kattadir. Maqollar juda katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Maqollar mantiqiy tugallangan fikr, chuqur mazmun va aniq shaklga ega.

¹ I. A. Karimov. Yuksak ma'naviyat – Yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008

Adabiyotlar tahlili

Maqol arabcha “qavlum” terminidan olingan boʻlib, “soʻz” degan maʼnoni bildiradi. Shunday ekan maqol atamasiga hikmatli soʻz deb ham qarashimiz mumkin. Maqol xalq ogʻzaki ijodining muhim janrlaridan biri hisoblanadi. Maqollar xalqning uzoq yillik tajribalari asosida yuzaga keladi. Ular xalqning madaniyatini koʻrsatishda muhim vositadir. Maqol yuzasidan ish olib borgan deyarli barcha olimlar maqollarda xalqning dunyoqarashi va hayotga boʻlgan munosabati aks ettirilishi toʻgʻrisida aytib oʻtganlar. Ular insonlarning ongini, fikrlash darajasini oʻsishiga yordam beradi. Chunki maqollar xalqning uzoq yillik tajribalariga asoslangan fikrlarini badiiy jihatdan ifodalab beradi. Insonlar oʻzlari eshitgan maqollari yuzasidan fikr yuritadilar va oʻzlariga kerakli boʻlgan xulosaga, hayotiy tajribaga ega boʻladilar. Maqollarda ifodalab berilgan fikr va mazmun juda ham keng qamrovli va maʼno-mazmunga boy boʻladi. Folklorning muhim janrlaridan boʻlgan maqollar bugungi kunda juda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maqollar gʻoyatda keng tarqalgan janr boʻlib, asrlar davomida ogʻizdan-ogʻizga koʻchib kelgan va xalqning qoniga singib ketgan qadriyatlaridan biridir. Faqatgina soʻzlashuv va ogʻzaki nutqda foydalanilibgina qolmasdan, turli tarixiy, badiiy va ilmiy adabiyotlarda ham keng foydalanilgan hamda bugungi kunda ham qoʻllanilish jihatdan juda faoldir. Maqollarda xalqning tarixi, qadriyatlari va urf-odatlarini ixcham, loʻnda, sermazmun va obrazli holatda ifodalab beriladi. Maqollar hayotiy tajribalar asosida yuzaga keladigan xulosalarning qisqacha mazmuni, bir soʻz bilan aytganda tavsiyalari va hukmi hisoblanadi. Koʻp maqollar makon va zamon tanlamaydi (Bilagi zoʻr birni yiqar, Bilimi zoʻr mingni). Maqollar xalq orasida “otalar soʻzi” deb ham yuritiladi. Chunki ajdodlarimizning sinalgan tajribalari asosida yuzaga kelgan qisqacha fikrlari bizga maqol koʻrinishida saqlangan va yetib kelgan. Maqollarda pand-nasihat ruhi ustunlik qiladi. Maqollarning shaxsiy muallifi mavjud emas, shuning uchun ham ular xalq ogʻzaki ijodi deb yuritiladi. Ular xalq ogʻzaki ijodining durdona namunalaridir. Maqolga “Oʻzbek tilining izohli lugʻati”da quyidagicha taʼrif berilgan: “Maqollar –hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda pand-nasihat mazmuniga ega boʻlgan ixcham obrazli va hikmatli ibora, gap hisoblanadi”². Yuqoridagi soʻzlardan koʻrinib turibdiki, maqollar yuqorida aytib oʻtkanimizdek uzoq yillar, asrlar mobaynida yuzaga kelgan hayotiy tajribalarning ixcham, ibratli va pand-nasihat shakldagi koʻrinishidir. Maqollar tarix bilan ham bevosita bogʻliqdir. Ular yaratilganidan soʻng ommalashishi uchun ham uzoq vaqt talab etgan. Bizning xalqimiz maqollarga juda ham boy. Hattoki qadimdayoq bizning ajdodlarimiz oʻzlarining toʻliq pand-nasihat ruhidagi asarlarini ommaga havola etganlar. Ulkan tilshunos olim, folklorshunos va etnograf Mahmud Koshgʻariyning “Devonu lugʻot at-turk” asari yaqqol misol boʻla oladi. Mahmud Koshgʻariy yuqoridagi asarida turkiy xalqlar orasida keng tarqalgan 400ga yaqin maqol va matallarni keltirib, izohlab oʻtadi. Ularning baʼzilari bugungi kunda isteʼmoldan chiqib ketgan, baʼzilari ayrim oʻzgarishlarga uchragan va foydalanib kelinmoqda, baʼzilari esa oʻz holaticha bugungi kunda ham isteʼmolda. Mahmud Koshgʻariy oʻzining bu asari orqali maqol janrining uzoq tarixga ega ekanligini koʻrsatib bergan.

Maqollar oʻz va koʻchma maʼnolarga ega. Maqollardan nazarda tutilgan fikr hayvonlar obrazi orqali emas, toʻgʻridan toʻgʻri insonlarga qaratilgan boʻlsa oʻz maʼnoli boʻladi. Masalan: “Yer haydasang kuz hayda, kuz haydamasang yuz hayda”. Maqollardagi fikr hayvonlar, tabiat hodisalari va shunga oʻxshash boshqa narsalar orqali ifodalansa koʻchma maʼnoli boʻladi. Masalan: “Shamol boʻlmasa, daraxtning uchi qimirlamas”.

Maqol janri haqida soʻz ketganda shuni ham eʼtiborga olish kerakki, 80-yillarning oxirida Oʻzbekiston Fanlar Akademiyasining Alisher Navoiy nomidagi Til va adabiyoti institutining ishchi xodimlari tomonidan alifbo tartibida joylangan oʻn uch mingga yaqin maqollar alohida kitob holida nashr qilindi. Bu ham oʻzbek xalqi madaniy meʼrosining naqadar boy va ulkanligini isbotlab bergan. Shuni ham aytib oʻtish kerakki, bunday bebaho meʼrosiga dunyodagi barcha xalqlar ham erisha olmaydi. Biz oʻzbek xalqi bu bilan bimalol faxrlansak arziydi. Chunki xalqning qalbidan munosib

²“ Oʻzbek tilining izohli lugʻati” 2 tomlik, 1-tom 1982-yil 456-bet.

o'rin egallaydigan maqolning yaratilishi uchun esa o'nlab, hattoki, yuzlab yillar kerak bo'ladi. Bugungi kunda qiyosiy tilshunoslik orqali maqollarni chuqur o'rganilmoqda va buning natijasida fanning yangi jabhalari namoyon bo'lmoqda.

O'zbek xalq maqollari singari ingliz xalq maqollari ham uzoq yillik tarixga ega. Ular ham ingliz xalqining qadriyat va an'alarini o'zida mujassam etgan. Ular xalq og'zaki ijodining eng boy va sara namunalaridan biri hisoblanadi. Xuddi o'zbek xalq maqollari singari ingliz xalq maqollari singari turli xil badiiy va o'xshatish vositalaridan foydalanish kuzatiladi. Badiiy vositalardan foydalanish maqollarni ta'sirchanligini yanada oshiradi va hattoki ma'no-mazmunini ham boyitadi. Ingliz xalq maqollari ustida olib borilgan izlanishlarda Maydarning xizmatlari katta. Chunki u juda ko'plab izlanishlar olib borgan va asarlar ham yaratgan. Ingliz xalqining mashhur folklorshunosi hamda professor Mayder maqolga quyidagicha ta'riflagan: "Proverbs are used in a wide range of situations and no limits to the use of the proverb. They can be used to: "strengthen our arguments, express certain generalizations, influence or manipulate other people, rationalize our own shortcomings, question certain behavioral patterns, satirize social ills, poke fun at ridiculous situations".

Ya'ni: "Maqollar juda keng ko'lamda qo'llanilib ularni qo'llashda chegara yo'q. Maqollar bizning dalillarimizni mustahkamlash, umumiy va aniq fikrlarimizni ifodalash, boshqa insonlarni boshqarish yoki ularga ta'sir o'tkazish, jamiyatdagi illatlarni ifodalash".

Jozef Reymondning maqol haqida quyidagi fikrlari mavjud: "Proverbs are not only melodic and witty, possessed with rhythm and imagery; proverbs also reflect "pattern of thought". Ya'ni "Maqollar ixcham va ritmik tuzilgan bo'lib, faqat donolikni ifodalab qolmay, inson o'y-fikrlarini ham aks ettiradi". J. Reymond yuqoridagi so'zlari bilan maqollar nafaqat xalqning donoligini, balki uning hayolidan o'tadigan o'y-fikrlarini ham aks ettirishini ta'kidlab o'tmoqda.

O'zbek va ingliz xalq maqollari o'rtasida mazmun jihatdan bir-biriga o'xshash maqollarni topishimiz mumkin. Biz ikki yoki undan ortiq tildagi maqollarni qiyoslayotganimizda uni so'zma-so'z tarjima qilishimizning o'zi yetarli bo'lmaydi. Chunki maqollarning so'zma-so'z tarjima qilingan mazmuni boshqa tilda mavjud emas. So'zma-so'z tarjima qilinganda maqoldan ko'zlangan asosiy ma'noni noto'g'ri tushunishga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun ham biz maqollarni to'g'ri tarjima qilishimiz, undan ko'zlangan ma'noni anglashimiz va ularning o'zga tildagi ekvivalentini ham to'g'ri tanlay olishimiz kerak. Deyarli barcha maqollarning ekvivalentlari mavjud. Masalan, vatan, do'stlik, oila, sadoqat kabi tushunchalarni oladigan bo'lsak, bu tushunchalar har bir xalq va millatlar uchun xos bo'lgan tushunchalardir. Buning sababi xalq va millati boshqa bo'lgani bilan lekin insoniy xislatlar barcha insoniyat uchun xosligidir. Biz bu ikkala tildagi maqollarni qiyoslab o'rganish orqali, har ikkala millatning tarixiy, madaniy va milliy urf-odatlarini, an'analari va kamchiliklarini tilda qay darajada ifoda etib bera olishini, o'zaro o'xshash va farqli jihatlarini bilib olishimiz mumkin.

Misol: Every bird likes its own nest (Har bir qush o'z inini sevadi).

O'zbekcha ekvivalenti: Bulbul chamanni sevar, Odam – Vatanni.

Muhokama

- 1) As the old cock crows, so doth the young. Ingliz tilidagi bu maqolni o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qiladigan bo'lsak quyidagi ma'no kelib chiqadi. "Yosh xo'roz qari xo'roz singari qichqiradi". Bu bilan yoshlar albatta kattalardan o'rnak oladi, ularga qarab harakat qiladi, kattalar qilgan ishni qiladi demoqchi. Bunday xislat har bir xalqda mavjud. Albatta har bir farzand birinchi navbatda ota-onasidan o'rnak oladi va ularga o'xshashga harakat qiladi. Bu maqolning o'zbek tilidagi ekvivalenti quyidagichadir: "Qush uyasida ko'rganini qiladi".
- 2) The dog bark, but caravan goes on. So'zma-so'z tarjimasini "It huradi, ammo karvon davom etadi". Ushbu maqolni turlicha talqin qilish mumkin. Ushbu maqol insonning o'z maqsadlarida sobit turishini, o'zgalarning ig'volariga e'tibor qaratmasdan doim oldinga intilishini va maqsadlari sari

harakat qilishini bildiradi. Itlarning hurishi-turli ig'vo va mish-mishlarni, karvonning yo'lida davom etishi esa insonning o'z maqsadlari tomon intilishini bildiradi. O'zbek tilidagi ekvivalenti esa "It hurar, Karvon o'tar".

- 3) Give as good as one gets. Ma'nosi: Birovdan olganing kabi berasan. Ya'ni inson qanday harakat qilsa, shunga munosib natijaga erishishini anglatadi. O'zbek tilidagi ekvivalenti esa "Nimani eksang, shuni o'rasan".
- 4) Dog does not eat dog. Ma'nosi: It itni yemaydi. Bu maqolda, inson o'z yaqinlariga yomon ishlarni ravo ko'rmasligi, har doim do'stlari, yaqinlari bilan birga bo'lishi kerakligini nazarda tutilgan. Ularga sadoqatli bo'lishi kerakli tasvirlangan. O'zbekcha ekvivalenti: "Qarg'a qarg'aning ko'zini cho'qimaydi".

Xulosa

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, maqollar tillarning juda ko'p qismini tashkil etadi. Ular bir-biridan tuzilish va shakl jihatdan farq qilgani bilan, lekin maqollarda nazarda tutilgan ma'no, ulardan kelib chiqadigan xulosa va ularning tarbiyaviy jihati tomonidan maqsadi bir xildir. Yuqoridan aytib o'tganimdek, insoniy va vatanparvarlik fazilatlarini yer yuzidagi barcha insoniyat olami uchun xos bo'lgan xislatlardir. Bir tildagi maqolning boshqa tildagi ekvivalentini albatta topish mumkin. Maqollar og'zaki nutqda ham eng faol qo'llaniladigan xalq og'zaki ijodi janrining biridir. Nutqda ko'proq maqol qo'llagan insonning nutqi ham semazmun va ma'noli bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek xalq maqollari. 2014. N: Adabiyot uchqunlari.
2. Meider. W. International Proverb Scholarship. New York: Garland Publishing. 1993. P.27-63.
3. Ahmedova Ugiljon Kuronboyevna. 2014. N: Urganch.
4. Safarov O. O'zbek xalq og'zaki ijodi.T: 2000. -156b
5. I. A. Karimov. Yuksak ma'naviyat – Yengilmas kuch. –Toshkent: Ma'naviyat 2008.
6. Mirzayev T. "O'zbek xalq maqollari". – Toshkent: 2003.
7. Madayev O. Sobitova T. Xalq og'zaki poetik ijodi. –T: Sharq. 2010.
8. Shermamatova, S., & Aliyeva, M. (2023). YANGI SO'Z YODLASHNING SAMARALI USULLARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 970-976.
9. Shermamatova, S., Sobirova, N., & Nazirova, Z. (2023). O 'ZBEK TILIDA MA'NO KO'CHISH USULLARI: METAFORA, METANOMIYA, SINEKDOXA, VAZIFADOSHLIK. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 960-964.
10. Shermamatova, S., & Abdurakhmonova, K. (2023). ENGLISH IDIOMS AND THEIR MEANINGS. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 946-952.
11. Shermamatova, S., & Malikova, G. (2023). TEACHING ENGLISH TO PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH TPR METHOD. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 252-257.
12. Shermamatova, S., & Karimova, D. (2023). XX ASR O 'ZBEK YOZUVCHILARI IJODIDA ONA OBRAZI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 506-509.

13. Shermamatova, S., & Mamadaliyeva, Y. (2023). O'ZBEK VA INGLIZ MAQOLLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI VA O'ZBEK TILIDAGI EKVIVALENTLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 488-500.
14. Shermamatova, S., & Yusupova, S. (2023). HISTORY OF LANGUAGES BETWEEN ENGLISH AND UZBEK COUNTRIES. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 310-317.
15. Shermamatova, S., & Abdullayeva, Z. (2023). TEACHING ENGLISH THROUGH THE DIRECT METHOD. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 238-242.
16. Shermamatova, S., & Nurmuxammedova, D. (2023). INGLIZ VA O 'ZBEK TILLARIDA SINONIM SO 'ZLARINING QO 'LLANILISHI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 3(4), 262-266.